

**XXI ASRDA REPRODUKTIV SALOMATLIK VA OILA
REJALASHTIRISH**

Iskandarova Bahora Bektosh qizi

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti,

Samarqand sh, O`zbekiston

Annotatsiya: *Ushbu maqolada XXI asrda reproduktiv salomatlik tushunchasi, ayol va erkak salomatligining ijtimoiy va tibbiy jihatlari, kontratsepsiya vositalarining zamonaviy turlari va ularning afzalliklari tahlil qilinadi. Reproductiv huquqlar, sog'liqni saqlash tizimining roli, ginekologik maslahatning ahamiyati hamda oilani rejalashtirishdagi psixologik va madaniy omillar haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, O'zbekistondagi amaliyot va xalqaro tajribalar asosida qiyosiy tahlillar keltiriladi.*

Kalit so'zlar: *reproduktiv salomatlik, oila rejalashtirish, kontratsepsiya, ayollar salomatligi, gormonal nazorat, ginekologik maslahat, tug'ish yoshidagi ayollar, gender yondashuv*

Kirish:

Reproduktiv salomatlik — bu har bir insonning farzandli bo'lish yoki bo'lmaslik huquqini erkin va ongli ravishda amalga oshirishini kafolatlovchi muhim sog'liq jihatidir. U nafaqat tibbiy, balki psixologik va ijtimoiy holatlarni ham qamrab oladi. 1994-yildagi Qohira xalqaro konferensiyasida reproduktiv salomatlik masalasi global darajada kun tartibiga kiritilgan. Shundan buyon bu yo'nalish bo'yicha ko'plab islohotlar va ilmiy izlanishlar olib borilmoqda.

Bugungi kunda ayol va erkaklar reproduktiv huquqlarini to'liq amalga oshirishi, sog'lom farzand tug'ishi va o'z hayotini rejalashtirishi uchun zarur sharoitlar yaratilmoqda. Oila rejalashtirish esa farovon jamiyat poydevorini tashkil etuvchi omillardan biridir.

**Asosiy qism:****1. Reproduktiv salomatlik tushunchasi va uning komponentlari**

Reproduktiv salomatlik deganda organizmda kasalliklarning yoʻqligi bilan birga, ayol va erkakning farzand koʻrishga tayyorligi, jinsiy hayot sifatining yuqoriligi va oilani rejalashtirish imkoniyatlari nazarda tutiladi. Uning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

- jinsiy salomatlik,
- gormonal muvozanat,
- psixologik tayyorgarlik,
- ijtimoiy qoʻllab-quvvatlash,
- iqtisodiy barqarorlik.

Reproduktiv salomatlik nafaqat sogʻliqni saqlash tizimining, balki jamiyatning umumiy madaniy darajasining koʻrsatkichi hisoblanadi.

2. Oila rejalashtirishning zamonaviy tamoyillari

Oila rejalashtirish — bu ayol va erkakning farzandli boʻlish vaqtini va oraliqlarini ongli ravishda belgilash jarayonidir. Bu jarayon shifokor, ayniqsa ginekolog yoki reproduktolog bilan hamkorlikda olib borilishi kerak.

Zamonaviy tamoyillar quyidagilardan iborat:

- Tibbiy koʻrikdan oʻtish va rejalashtirishga tayyorgarlik
- Genetik maslahat
- Kontratsepsiya vositalarini tanlash
- Homiladorlikka tayyorgarlik boʻyicha sogʻlom turmush tarzi

3. Kontratsepsiya vositalari: turlari va samaradorligi

Bugungi kunda kontratsepsiya vositalari quyidagi asosiy guruhlariga boʻlinadi:

- **Gormonal vositalar:**
 - Ogʻiz orqali qabul qilinadigan tabletkalar
 - Implantlar va teri osti tizimlari
 - Gormonal inyeksiyalar
 - Vaginal halqalar



- **Intrauterin vositalar:**
 - Spiral (misli yoki gormonal)
 - Uzoq muddatli, lekin qaytariladigan vositalar
- **Barrier usullari:**
 - Prezervativ (erkaklar va ayollar uchun)
 - Diafragma
- **Tabiiy usullar:**
 - Fertil davrni kuzatish (kalendarcha usuli, bazal harorat)
- **Doimiy usullar:**
 - Vazektomiya (erkaklar uchun)
 - Tuba ligatsiyasi (ayollar uchun)

Har bir vositaning afzallik va kamchiliklari mavjud. Ayolning yoshi, salomatligi, hayot tarzi, farzand ko'rish rejasi va diniy e'tiqodlari tanlovda muhim rol o'ynaydi.

4. Reproduktiv sog'liq va ijtimoiy madaniyat

Ko'pgina jamiyatlarda, xususan, rivojlanayotgan mamlakatlarda kontratsepsiya haqida gapirish madaniy jihatdan noqulay mavzu hisoblanadi. Shu sababli, ko'plab ayollar bu vositalardan foydalanmaydi yoki ularning mavjudligi haqida xabardor emas. Bu esa rejalashtirilmagan homiladorlik, abortlar va onalik xavfini oshiradi.

Jamiyatda reproduktiv savodxonlikni oshirish, maktab va OTMlarda sog'lom turmush tarzi darslarini joriy qilish bu borada ijobiy natijalar berishi mumkin.

5. Ginekologning roli va sog'liqni saqlash tizimidagi o'rni

Ginekologlar — bu yo'nalishning asosiy mutaxassislari hisoblanadi. Ular:

- kontratsepsiya bo'yicha maslahat beradi,
- homiladorlikdan oldin va keyingi kuzatuvni olib boradi,
- reproduktiv kasalliklarni erta aniqlaydi,
- psixologik va ijtimoiy yordam ko'rsatadi.

Davlat darajasida bepul maslahat markazlari, anonim maslahat xizmatlari va telefon liniyalari tashkil etilishi zarur.

**Materiallar va usullar:**

Maqolani yozish jarayonida quyidagi manbalar tahlil qilindi:

- JSST (WHO) tomonidan 2020–2023 yillarda chop etilgan hisobotlar
 - O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi statistik ko‘rsatkichlari
 - Reproduktiv tibbiyot sohasida faoliyat yuritayotgan 25 nafar shifokor bilan suhbatlar
 - O‘zbekiston, Turkiya va AQShdagi tajribalar qiyosiy tahlili
- Shuningdek, yirik tibbiyot jurnalidagi (The Lancet, BMC Women's Health) maqolalar asosida ilmiy izlanishlar olib borildi.

Muhokama:

Oila rejalashtirish va kontratsepsiya vositalaridan foydalanish darajasi mamlakatdagi umumiy sog‘liqni saqlash holatini ko‘rsatadi. Rivojlangan davlatlarda kontratsepsiya yondashuvi shaxsiy va professional ko‘makka asoslangan. Rivojlanayotgan davlatlarda esa iqtisodiy va madaniy to‘siqlar sababli bu borada muammolar mavjud. O‘zbekistonda bu yo‘nalishda islohotlar amalga oshirilmoqda, ammo hal qilinishi lozim bo‘lgan muammolar — xususan, ayollar savodxonligi, erkaklarning ishtiroki va yoshlar bilan ishlash bo‘yicha ishlar davom ettirilishi kerak.

Xulosa:

XXI asrda reproduktiv salomatlik masalasi inson huquqlari va sog‘lom jamiyat qurilishi bilan chambarchas bog‘liqdir. Ayol va erkaklar o‘z reproduktiv huquqlarini ongli ravishda amalga oshirishi, sog‘lom farzand tug‘ilishi va ijobiy demografik o‘sishga xizmat qiladi. Ginekologik yordamning sifati, davlat siyosati, kontratsepsiya vositalarining mavjudligi va ijtimoiy madaniyat bu jarayonning muvaffaqiyatiga bevosita ta‘sir qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. World Health Organization. Reproductive Health Strategy. Geneva, 2022.
2. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi statistik byulleteni, 2023.



3. Trussell J. "Contraceptive efficacy", Contraceptive Technology, 2021.
4. BMC Women's Health Journal, Vol. 24, 2024.
5. Sedgh G. et al. "Contraceptive use and unmet need for contraception", The Lancet, 2021.
6. Guttmacher Institute. "Family Planning Worldwide 2022" hisobotidan.